

Mavzu: Axloq falsafasi (Etika)

A.S.Ravshanov

■ REJA:

- 1. Etikaning tadqiqot doirasi.
- 2. Etikaning asosiy qadriyatlari.
- 3. Deviant xulq - atvor va uning turlari.

■ Axloqshunoslik axloqning kelib chiqishi va mohiyatini, kishining jamiyatdagi axloqiy munosabatlarni o‘rganadi. Bizda “ilmi axloq” “odobnoma” singri nomlar bilan atab kelingan. Yevropada esa “etika” nomi bilan mashxur. Uni birinchi bo‘lib yunon faylasufi Arastu muomalaga kiritgan.

■ Axloq (arabchadan “xulq” so‘zining ko‘plik shaklidir) - kishilar orasidagi munosabatlarni tartibga solishning o‘ziga xos usuli, u yoki bu jamiyatda qabul qilingan va rioya qilinishi lozim bo‘lgan tartib, o‘zaro munosabat hamda muloqotning qonun qoidalari, mezonlari yig‘indisi hisoblanadi.

- **Axloqning ildizlari urf-odatlarga borib taqaladi. Lekin axloq bilan urf-odat bir narsa emas. Urf-odat, axloqdan farqli o'laroq, muayyan qolipga tushgan mavjud va bo'lishi lozim narsalarni ifodalaydi.**
- **Axloq insonga o'z yo'lini tanlash, o'z xulq-atvori, xattixarakterlar munosabatlarini belgilab olish imkoniyatini beradi. Axloqni odobdan ham farq qilish lozim. Odob-inson haqida yoqimli taasurot uyg'otadigan, lekin jamoa jamiyat va insoniyat hayotida u qadar muhim ahamiyatga ega bo'lmaydigan, milliy urf-odatlarga asoslangan chiroyli xattixarakterlar. Axloq shaxs erkinligi va ijodkorligi bilan bevosita bog'liq. Shaxs jamiyatda mavjud bo'lgan axloqiy qadriyatlarni tanlab oladi, o'zlashtiradi, mavjud vaziyatga tatbiq etadi va takomillashtiradi. Axloqiy baholash jamoatchilik fikriga tayanadi.**

“Odob” (arbcha “adab” so‘zining ko‘pligi) xulq-atvori, yurish-turish madaniyatning tashqi va ichki jihatlarni ifodalaydigan tushuncha.

U kishilarning hatti-harakatida, o‘zaro munosabatida (oilal, mehnat jamoasi va turli marosimlarda) namoyon bo‘ladi.

Odob - bu qalbni yomon so‘zlardan va nojo‘ya xulqdan saqlay olish, o‘zini va o‘zgalarni ham hurmat qila bilish, shu bilan birga o‘zini va o‘zgalarning obro‘sini tushirmaslikdir.

Axloq kishilarning yaxshilik va yomonlikka nisbatan munosabatini namoyon etadigan va tarixan tarkib topgan xulq-atvor, yurish-turish va xatti-xarakatini ifodalaydigan, ularning bir-biriga va jamiyatga bo'lgan munosabatlarni aks ettiradigan hamda o'zaro ixtiyoriy tarzda amalga oshadigan norma va qoidalar yig'indisidir.

Arastu fanlarni tasnif qilarkan, ularni uch guruhga bo'radi: nazariy, amaliy va ijodiy bilimlar.

- **Birinchi guruhga u falsafa, matematika va fizikani;**
- **Ikkinchi guruhga- Etika va siyosatni;**
- **Uchinchi guruhga esa- sanat, xunarmandchilik va amaliy fanlarni kiritadi.**

Demak, Arastuning fikricha axloqshunoslik amaliy fandir, chunki ahloqiy qoidalar ko'rgazmali emas, balki amalda ijtimoiy xayotning xamma qatlamlarda xizmat qilishi kerak.

AXLOQIY QARASHLAR TARIXI

P.A.Golbax

«Axloq odamlararo mavjud boʻlgan munosabatlar va shu munosabatlardan kelib chiqadigan masʼuliyatlar haqidagi fan

Abu Ali ibn Sino

Axloq har bir kishi uchun oʻz-oʻzini idora qilish ilmidir

А.Навоий

“Vafosizda hayo yoʻq, hayosizda vafu yoʻq, agar kimda bu ikki sifat boʻlmasa, unda iymon ham yoʻq”

А.Авлоний

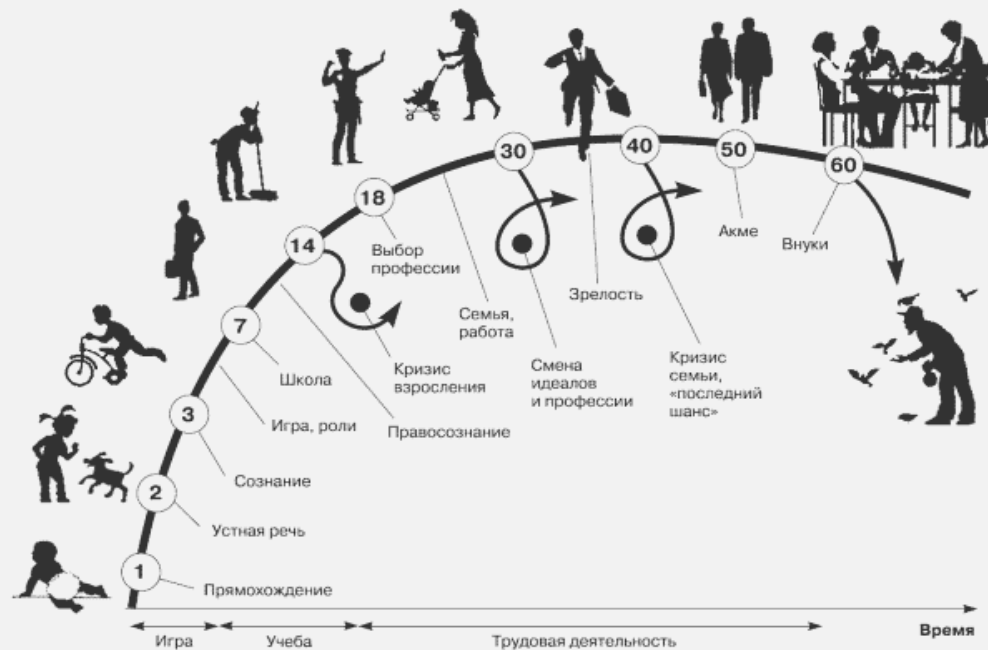
Insonlarni yaxshilikka chaqiruvchi, yomonlikdan qaytaruvchi bir ilmdir. Yaxshi xulqlarning yaxshiligini, yomon xulqlarning yomonligini dalil va misol ila bayon qiladurgan kitobni axloq deyilur

INSON RIVOJLANISHIDAGI ENG MUHIM OMILLARDAN BIRI BU IJTIMOIYLAHVUDIR.

- Ijtimoiylashuv shunday jaryonki, unda o'z chaqaloq o'zi tug'ilgan madaniyatning mohiyatini tushunadigan,

- o'zini-o'zi anglay oladigan aqlli mavjudotga aylanib boradi. Hayotning dastlabki daqiqalaridan boshlab chaqaloq zaruriyat va ehtiyoj seza boshlaydiki, bu u haqda g'amxo'rlik qilishi lozim bo'lgan kattalar xulq-atvoriga ta'sir o'tkazadi.

Высшее профессиональное образование

А. В. Мудрик

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЧЕЛОВЕКА

2-е издание

Учебное пособие

АКАДЕМЬА

ВЫСШЕЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

А. В. МУДРИК

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЧЕЛОВЕКА

*Рекомендовано
Учебно-методическим объединением
по специальностям педагогического образования
в качестве учебного пособия для студентов высших учебных заведений,
обучающихся по специальности 050711 (031300) — Социальная педагогика*

2-е издание, исправленное и дополненное

АКАДЕМЬА

Москва

Издательский центр «Академия»

2006

Insonning ijtimoiylashuvi. A.V.Mudrik

Deviant xulq-atvor

- **Deviant soʻzi** – lotincha “**deviatio**” soʻzidan olingan boʻlib, **ogʻish, chekinish, buzilish** degan maʼnoni anglatadi. **Deviant xulq-atvor** – mavjud jamiyatda oʻrnatilgan ijtimoiy meʼyorlarga mos kelmaydigan insoniy faoliyat yoki xatti-harakat, ijtimoiy hodisadir.

Deviant xulq-atvor

Ijtimoiy me'yordan og'ish holatlarini tushuntiruvchi dastlabki ta'limot – E.Dyurkgeym (1858-1917) ning “anomiya” g'oyasidir.

Anomiya - bu jamiyatda me'yorlarning mavjud emasligini yoki ba'zi bir shaxslarning ijtimoiy qo'yilgan maqsadlariga erishishiga to'sqinlik qiladigan ijtimoiy tartibsizlikni anglatadi. Anomiya bo'lgan populyatsiyalarda jamiyat deyarli o'z fuqarolariga axloqiy ko'rsatmalar bermaydi.

Dyurkgeymning fikriga ko'ra, mehnat taqsimoti tabiiy ravishda birdamlikni qo'zg'atmasa, buning sababi uning paydo bo'lishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratilmaganligi. Aynan shu holatlarda anomiya holati yuzaga keladi deb ta'kidlaydi.

Deviant xulq-atvorning asosiy ko'rishlari

- Jinoyatchilik
- Ichkilikbozlik (Alkogolizm)
- Giyohvandlik (Narkomaniya)
- Fohishabozlik
- Suitsid

Suitsid

Suitsid (ing. Suicide O‘zini o‘zi o‘ldirish) – kishi tomonidan kuchli ruhiy zo‘riqish holatida sodir etiluvchi o‘zini o‘zi o‘ldirish holati. Rasmiy statistik ma’lumotlarga qaraganda yer yuzida har yili 1 mln. 100 mingga yaqin odam o‘z joniga qasd qilish bilan o‘z hayotiga yakun yasaydi.

Dunyo bo'yicha jonli statistika

- Hozirda dunyo aholisi soni - 8,013,181,889
- Bu yil tug'ilganlar soni - 9,348,635
- Bugun tug'ilganlar soni - 171,102
- Bu yil vafot etganlar soni - 4,681,356
- Bugun vafot etganlar soni - 85,740
- Bu yil aholining o'sishi - 4,667,832
- Bugungi kunda aholining o'sishi - 84,486

Emil Dyurkgeymni asosiy kitobi 1897 yilda yozilgan “O‘z joniga qasd qilish” deb nomladi.

Emil Dyurkgeym

LE
SUICIDE
74715
ETUDE DE SOCIOLOGIE
PAR
ÉMILE DURKHEIM
Professeur de Sociologie à la Faculté des Lettres
de l'Université de Bordeaux
PARIS
ANCIENNE LIBRAIRIE GERMER BAILLIÈRE ET Cie
FÉLIX ALCAN, ÉDITEUR
108, BOULEVARD SAINT-DENIS, 108
1897
Tous droits réservés.

Э. ДЮРКГЕЙМЪ
|| проф. социологии ||
САМОУБИЙСТВО.
Социологическая работа
Перевод с французского
В. П. Шендеровича, под
редакцией Э. Л. Бахарева, с
предисловием Г. С. Соловьева,
физ.-математический русский
институт в Константинополе
|| изд. М. Тараканов ||
Москва
И. И. АРБЕЛЬСКОВА
СВ. 60

ozon.ru

- Shaxslarda yuz beruvchi deviant holatlarning paydo bo'lishi, shakllanishi va rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lgan uchta omilni ko'rsatish mumkin.

- 1) irsiy omillar

- 2) psixo-fiziologik omillar

- 3) shaxsning bilim darajasi.

Pol Broka
(1824 – 1880)

Cezare Lombrozo
(1835 – 1905)

Irsiy omillar

Fransiyalik jarrox, antropolog

Pol Broka jinoyatchilarning bosh chanog‘i va miyasining tuzilishida qonunga amal qiluvchi aholinikidan farq qiladigan xususiyatlar bor, deb fikr bildirgan edi.

■ XX asrning 70-yillarida faoliyat yuritgan italiyalik vrach – psixiatr, kriminalshunos **Cezare Lombrozo:** “Ba’zi odamlar jinoiy mayllar bilan tug‘iladilar va ular ibtidoiy insonlar tipiga mansub bo‘ladilar”, degan xulosaga keladi. Uning fikriga ko‘ra, jinoyatchi tiplarni bosh chanog‘i shakliga qarab aniqlash mumkin. U ijtimoiy tajribaning kriminal xulq rivojiga ta’sirini inkor etar edi, uning asosiy g‘oyasi-ko‘pchilik jinoyatchilarning biologik jihatdan degenerativ (nasli buzilgan) va defektli (nuqsonli) ekanida edi.

Psixo-fiziologik omillar

Sigmund Freyd
(1856 – 1939)

Jinoyatning psixologik nazariyalari ham, biologik nazariyalar kabi jinoiy mayillarning shaxsning muayyan tipi bilan bog‘lanadi. Jinoyatni psixologik jihatdan talqin qilishga Freyd g‘oyalari, muayyan ta‘sir o‘tkazdi. Freyd fikriga ko‘ra, ilk bolalikda o‘rganiladigan o‘zini cheklashlardan ko‘pchilik axloqiy sifatlar vujudga keladi. Ota-onalar bilan o‘ziga xos munosabatlar shakllanishi oqibatida, ba‘zi bolalarda bunday cheklov shakllanmaydi va demak axloqiylik tuyg‘usi asosan mavjud bo‘lmaydi. Psixopatlarni zo‘rlikdan lazzat oladigan odamovi shaxslar sifatida tavsiflash mumkin.

E'tiboringiz uchun raxmat!